

Гуменюк Ю.П.

РОЛЬ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОГО КОЛИВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

В статті досліджений взаємозв'язок продуктивності праці країни із зміною чисельності наявної робочої сили внаслідок міжнародної трудової міграції. Світова економіка розглядається як стратифіковане ціле, компоненти якого в короткостроковому періоді зазнають флуктуації значень продуктивності праці внаслідок трудової міграції. Значна увага в роботі присвячена людському інтелектуальному капіталу як ресурсу розвитку постіндустріального суспільства, від інтенсивності міжнародного руху якого залежать перспективи країн, поєднаних трудовіміграційними коридорами.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, продуктивність праці, світова економіка, людський інтелектуальний капітал, ринок праці, ринкова економіка.

Постановка проблеми. Продуктивність праці насамперед залежить від співвідношення залучених у виробничий процес обсягів капіталу та чисельності робочої сили. Чисельність робочої сили є тим маркером, який в короткостроковому періоді може змінювати значення продуктивності праці. Водночас збільшення чисельності робочої сили поряд із зниженням продуктивності праці призводить до підвищення ціни капіталу і навпаки. Така взаємозалежність пояснює, чому організована робоча сила не проявляє солідарності із трудовими мігрантами, яких натомість охоче використовують працедавці. На прес-конференції в штаб-квартирі ООН зазначалося, що мігранти вносять величезний вклад у розвиток сучасного світу. Але, незважаючи на це, вони зазнають дискримінації та експлуатації. В ООН вважають, що необхідно створювати належні умови для легальної міграції людей і виробити таку міграційну політику, яка б відповідала вимогам ринків праці [8]. Так, на переконання голови Європолу Р. Уейнрайта прибутки контрабандистів, які займаються нелегальною міграцією людей до Європи, у 2015 р. становили від 3 млрд. до 6 млрд. дол. [16]. Таким чином, авторитетні міжнародні організації, очільники провідних країн світу, бізнес середовище та населення розвинутих країн одноставні в оцінці міжнародної міграції, як глобальної проблеми, вирішення якої потребує консолідації зусиль світового співтовариства в напрямку нівелювання причин, що породжують це, в цілому контroversiйне явище.

Питаннями впливу міжнародної трудової міграції на зміни в структурі світової економіки займалися провідні іноземні та вітчизняні вчені зокрема Т. Бауер, Дж. Денью, К. Зімерман,

Р. Еренберг, А. Гайдуцький, Л. Семів, Я. Столярчук. Проте дослідники зосереджували свою увагу переважно на змінах сфер людської діяльності, які безпосередньо зазнавали впливу трудових мігрантів. Водночас, такий показник ефективності національної економіки як продуктивність праці не увійшов до кола наукових інтересів вчених.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є методологічне обґрунтування погляду на міжкраїнні відмінності у рівнях продуктивності праці, як на своєрідну мембрану, яка коливається під впливом багатоманітних чинників, серед яких особливе місце займають міжнародні трудовіміграційні потоки.

Опис основного матеріалу дослідження. Закон видатків на працю констатує, що чим вища в сукупних видатках частка на оплату робочої сили певної кваліфікації, тим вищою по заробітній платні буде еластичність попиту на працю [15]. Проте в умовах міграційної політики та профспілкового руху роз'єднаних держав міжнародна трудова міграція на цю еластичність справляє несуттєвий вплив [5, С.125-127], повною мірою проявляючись лише в тих сегментах, які мінімально регулюються інститутами, що обмежують міграцію.

Так, дослідження проведені в країнах, які поєднані чисельними трудовіміграційними коридорами, за співставлення вигод і втрат констатують для соціодемономічного розвитку та ефективності використання ресурсів різновимірні наслідки. Зокрема соціально-демографічні наслідки полягають у зрушеннях в чисельності наявного населення, його статеві-віковій, соціальній та національній структурі, коефіцієнті демографічного навантаження в погіршенні криміногенної ситуації в суспільстві тощо. Наслідки соціально-економічної динаміки викликають зміни архітектоники економічного ландшафту країни, чисельності й структури робочої сили (зростання ролі людського капіталу), стану ринку праці та сфери зайнятості.

© Гуменюк Юрій Петрович, д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, тел.: +380677491586, e-mail: gupter@mail.ru

Безпосереднім виразом економічного ефекту залучення/вилучення трудоіммігрантів у/з процесу суспільного виробництва є об'єм додатково виробленого валового внутрішнього продукту, зниження тиску на соціальні бюджетні видатки та зростання/падіння рівня продуктивності праці.

Граничні значення динамічних та структурних параметрів міжнародних трудовіграційних потоків визначаються мірою дотримання національних інтересів та питань національної безпеки. У цьому контексті якісний стрибок у розвитку людського потенціалу країни виступає своєрідною віхою, з якої починається трансформація продуктивних сил суспільства. Водночас швидко кардинально покращити людський потенціал можна лише залучивши з-за кордону людський капітал найвищого гатунку. Низка емпіричних досліджень міри впливу трудової міграції на заробітну плату в країнах ЄС з врахуванням індивідуальних характеристик домогосподарств дають підстави констатувати їх різновимірність. Так Дж. Денью та К. Зімерман за результатами своїх досліджень дійшли висновку, що одновідсоткове збільшення частки трудових мігрантів призводить до зниження ціни робочої сили на 4,1%. Проте, такі зміни торкаються працівників різної кваліфікації не однаково. Так праця «синіх комірців» знецінюється від 5,1 [12] до 6,3 відсотка [13], натомість заробітна плата «білих комірців» підвищиться на 1,4 пункту. Таким чином, постратове коливання, під тиском припливу іноземної робочої сили, рівнів заробітної плати рефлексує зміну продуктивності праці в певних сегментах національної економіки та з'ясовує явище глобальної флуктуації регіональної продуктивності праці.

Так, розраховуючи в [10] еластичність заміщення та взаємодоповнюваності робочої сили різної кваліфікації на основі транслогарифмічної виробничої функції, Т. Бауер встановив, що в сегменті некваліфікованої праці іммігранти та громадяни взаємодоповнюють одні одних. Зокрема відсоткове збільшення частки некваліфікованих іноземних робітників викликає збільшення доходів некваліфікованих місцевих робітників на 0,2%. Водночас вчений виділив серед резидентів лише працівників середньої кваліфікації, які зазнають незначних збитків (падіння доходів на 0,3%) від зростання чисельності некваліфікованих мігрантів (на 1 %) та значно більше падіння розміру винагороди за працю іммігрантів. Таким чином, в експертному середовищі для кваліфікованих і некваліфікованих працівників припускається відмінність в показниках схильності до міграції, чим визнається, що інкамінгові потоки

людського капіталу та робочої сили в різний спосіб впливають на коливання регіональної продуктивності праці [8]. Водночас існування незначних позитивних наслідків легальної міграції для величини продуктивності праці з врахуванням нелегальної швидше за все зміниться на незначні негативні наслідки для рівня зарплат у приймаючому суспільстві.

В довгостроковому періоді мірою соціального розвитку та науково-технічного прогресу форми капіталу ускладнюються, нагромаджують кумулятивну енергію, визначаючи вектори розвитку глобалізації. Капітал самозростає через єдність своїх форм, безперервний розвиток та ефективне відтворення. Разом із тим, органічна будова капіталу, як його вартісна будова, мусить адекватно відображати зміни технічної будови капіталу, об'єктивною передумовою чого є нехтування змінами ринкової кон'юнктури. Так, перехід до технологічного способу виробництва, базованого на автоматизованій праці, сприяв швидкому зростанню постійного капіталу та безпрецедентному зростанню продуктивності праці. Однак нині спостерігається зростання вартості змінного капіталу внаслідок збільшення вартості робочої сили та збільшення частки висококваліфікованих спеціалістів у структурі сукупної робочої сили [3, С.654]. Моніторинг процесу переходу західної економіки до п'ятого укладу дає підстави констатувати виведення за кордон сектору з низькою технічною будовою капіталу. Натомість в структурі національної економіки розширюється інформаційна компонента сфери просунутих послуг, збільшуючи в органічній будові частку змінного капіталу, що трансформується у видозміни людського капіталу.

Таким чином, за якісно-кількісними та часовими параметрами єдиним фактором виробництва, розвиток якого має достатньо обширний ресурс, стає людський капітал. Підвалини теорії людського капіталу заклав логічною схемою економічного підходу до людської поведінки Г. Беккер, згідно його поглядів:

- здібності, знання, професійні навички, мотивація стають капіталом з початку виконання людиною доцільної діяльності;
- зростання людського капіталу мусить сприяти зростанню продуктивності праці та обсягів виробництва;
- цільове використання людського капіталу мусить реалізовуватися в зростанні доходу його власника;
- зростання доходу стимулює особу задля збільшення обсягу знань інвестувати у власне здоров'я, освіту з метою їх подальшого ефективного застосування у продуктивній діяльності [1].

Таким чином, географічна мобільність людського капіталу, будучи умовою зростання його цінності, в довгостроковому періоді спричинює зростання продуктивності праці на підприємствах обраного для переїзду регіону, однак збільшення чисельності робочої сили регіону в короткостроковому періоді призводить до зниження регіональної продуктивності праці, що ініціює процес її глобального коливання. Наслідки, в свою чергу, посилюються грошовими переказами, які зменшують сукупний попит в країні працевлаштування та збільшують його на батьківщині мігранта.

Згідно поглядів Л. Едвінсона інтелектуальний капітал складається лише з трьох складових: людського капіталу, організаційного (або структурного) капіталу та клієнтського капіталу, кожний з яких може бути як запозиченим, так і власним, що дає підстави розглядати їх з аспекту можливості міжнародного руху. За використання специфічного людського або інтелектуального капіталу утворюється так звана обопільна монополія, яка стабілізує плинність кадрів та мінімізує асиметричність інформації про якість робочої сили. Як комбінована соціально-економічна категорія людський капітал рефлексує багатогранність змін в структурі постіндустріального суспільства. Насамперед це стосується змін статусу особи під впливом домінування інтелектуальної праці в суспільстві. Зокрема засвоєння, застосування та продукування знань особою стало основою інформаційного суспільства. Однак найважливіша риса постіндустріальної економіки проявляється не лише в її інтелектуалізації, інтелектуалізація охоплює суспільство. В такий спосіб роль науки та освіти трансформується в домінанту розвитку, що проявляється в значній частці людського капіталу в структурі національного багатства. Згідно оцінки Р. Ейзнера в структурі загального багатства США 48% становив людський капітал [14]. Зокрема розробники індексу економічної складності the Economic Complexity Index, ECI в основу моделі поклали пряму залежність між величиною знань країни про виробничі процеси і обсягами та асортиментом складної продукції, яку вона випускає.

Мірою збільшення зазначеної частки країна просувається до отримання абсолютних переваг у міжнародній торгівлі інтелектуаломісткими продуктами, для виробництва яких людський капітал є також своєрідною «сировиною». Термін «сировина» був вжитий з метою проведення у зовнішньоекономічній діяльності паралелей із сировинно-орієнтованими країнами, яким бракує організаційного та національного людського капіталу, щоб із торгівельної сировини самим виробляти товар із значно

більшою доданою вартістю. Такі країни через відсутність інституціональних умов трансформації національного людського капіталу в інтелектуальний виштовхують його до держав які, на основі всебічного застосування, акумулюють «уми» світу. Водночас доцільно застерегти, що «мимовільна» орієнтація на експорт людського капіталу завдає країні значно більшої шкоди ніж торгівля сировинними ресурсами. Насамперед, країна може реально розраховувати лише на неадекватні щодо часток ВВП та трудових мігрантів у структурі робочої сили грошові перекази. Суми переказаних з-за кордону коштів зазвичай значно менші за потенційно можливі навіть з аспекту рівня розвитку батьківщини, однак коли якість робочої сили трудових мігрантів є значно вищою за решту зайнятих втрати стають не поновні.

Така ситуація пояснюється переважним працевлаштуванням трудових мігрантів в низькопродуктивних секторах економіки та критичною поляризацією доходів на батьківщині. В той же час національній економіці батьківщини також не варто очікувати бонусів від застосування покращеного за кордоном висококваліфікованими трудовими мігрантами людського капіталу, оскільки інтелектуальний капітал утворюється лише в результаті синергії просунутих сфер доцільної діяльності, що формують середовище його функціонування.

Р. Дж. Еренберг вважає, що працівники, інвестуючи в особисту освіту та професійну підготовку, витрачаючи кошти на міграцію та пошук роботи на ринку праці, здійснюють три основних види капіталовкладень. Так, застосування терміну «капітал» до особи людини дає підставу вважати працівників втіленням (інкорпоруванням) професійних навиків, які можуть «орендувати» працедавці. Р. С. Сміт згідно теорії людського капіталу вважає, що витрати на пошук роботи та міграцію, завдяки збільшенню заробітної плати, яку отримає індивід переїхавши до іншої країни, збільшують ціну людського капіталу.

Західні вчені поділяють інвестиції в людський капітал на три частини:

- 1) прями, які включають сукупні видатки домогосподарства на освіту члена родини;
- 2) втрачений протягом навчання дохід від простої праці;
- 3) завдані особі протягом навчання, пошуку роботи та через розрив соціальних зв'язків моральні збитки [5, С.317-319].

Економічний підхід до пояснення людської поведінки постулює, що особа робить вибір на користь варіанту, який принесе їй найбільші економічні вигоди. Так інтелектуал-одноосібник навряд чи отримає без співпраці з потужною

компанією більший дохід від реалізації власного людського потенціалу. Саме відсутність таких підприємницьких структур та інформаційної інфраструктури в національному економічному ландшафті країни виштовхує за кордон носіїв «інформаціонального» людського капіталу, або ж схиляє до міжнародного аутсорсингу, коли результати їх діяльності належатимуть іноземному замовнику.

Важливим у з'ясуванні потенціалу міжнародного руху людського капіталу є те, що протягом економічно активного віку відбувається його моральне «старіння» та фізичне «зношування». Суспільство, інвестуючи в охорону здоров'я і навколишнє середовище, частково уповільнює процес фізичного «зношування» людини. Поняття «зношування» капіталу в економічній науці передбачає амортизацію – поступове перенесення вартості ... в міру ... зношування на виготовлену продукцію і використання цієї вартості для простого або розширеного відтворення... [2, С.40]. Для категорії «людський капітал» амортизація означає використання вартості не лише для інвестицій у людський капітал іншої особи (рідні й близькі), а переважно реінвестування в самого себе, це поліпшення змісту в погіршеній формі. Так, дослідники вважають, що людському інтелектуальному капіталу порівняно із його загальним та специфічним видами, більшою мірою властиво самонакопичення, коли набутий досвід стає не лише чинником отримання додаткового доходу, але й умовою переходу на якісно новий рівень [4, С.216].

Водночас тривалість ефекту від навчання зазвичай обмежена двома-трьома роками, після чого віддача людського капіталу різко знижується. Це породжує потребу перманентного контролю за критичним рівнем знань особи, падіння нижче якого можна вважати «точкою неповернення», коли їх цінність втрачається і не може слугувати базою отримання нового знання. Тобто дипломований спеціаліст, який за кордоном тривалий період виконує доцільну діяльність нижчого рівня, втрачає інкорпорований культурний капітал та втрачається його соціальний статус на батьківщині.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки видозміни людського капіталу, складаючи основу діяльності підприємств сфери просунутих послуг, стають провідним фактором виробництва. Їх складно скопіювати (гарантія конкурентоспроможності), вони неподільні, що ускладнює міжнародний рух (гарантія контролю) і розвиваються в умовах абсолютної свободи. Головною функцією людського інтелектуального капіталу є здатність істотно прискорювати за

рахунок формування і реалізації необхідних підприємству систем знань, речей та відносин приріст маси прибутку. Так, стан інтелектуального капіталу підприємства наперед визначає якість його системи управління [6, С.102]. Саме інтелектуальний капітал задає темпи і характер оновлення технології виробництва, зростання продуктивності праці та товарного асортименту, які в системі тектонічних зсувів світової економіки стають головною конкурентною перевагою на глобальних ринках. Отже маємо підстави вважати, що з одного боку людський капітал – якість робочої сили, а з іншого її структурна частка, яка відображає рівень соціально-економічного розвитку країни (продуктивності праці) і перебуває з ним у прямопропорційній залежності.

Відомий французький дослідник П. Бурдьє трактує капітал залежно від сфери його функціонування та ціни трансформацій, які виступають передумовою ефективного застосування інвестиційного ресурсу в певній сфері. На його погляд, найточнішими вимірами культурного капіталу будуть ті, які за стандарт беруть тривалість отримання необхідних компетенцій індивідумом [11]. Так, час затрачений на переїзд до іншої країни мігрант обмінює на більшу кількість грошей, які отримує за аналогічну роботу.

Нині багатоманітні прояви інтелектуального капіталу виступають керуючою підсистемою економічної системи і характеризуються специфічними властивостями, обумовленими ментальною природою його компонент. Основою інтелектуального капіталу є здатність особи до творчої праці, яка на певному етапі свого розвитку дозволяє стійко створювати «надмірну» додану вартість. Особа працівника, її унікальність стає інтегральним показником якісного розвитку здатності до праці як основи формування інтелектуального капіталу. Тобто, якщо в країні з нижчим рівнем соціально-економічного розвитку неможливо набути освітньо-кваліфікаційний рівень, який би визнавався в більш розвиненій країні, то саме висока схильність до оволодіння знаннями (талант) стає критерієм участі інтелектуальномотивованих осіб в міжнародних освітньо-наукових програмах. З іншого боку міжнародна міграція інтелектуального капіталу відбувається у зустрічному напрямку як міжнародна передача технологій, ноу-хау, ліцензування певної діяльності, франчайзингу, ПІІ ТНК (створення робочих місць).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Перший заступник Генерального секретаря ООН Я. Еліассон заявив, що «Кількість міжнародних мігрантів у всьому світі

зросла з 173 млн. осіб в 2000 р. до 244 млн у 2015 р. Ця цифра включає майже 20 млн втікачів» [8]. Таким чином, решта міжнародних мігрантів ідентифіковані як трудові. Водночас масштаби та характер впливу трудові міграційних потоків на економіку країни залежать не лише від їх якісно-кількісних характеристик, але й від умов соціально-культурної інтеграції іммігрантів до приймаючого суспільства. Соціально-економічні параметри розвитку країни, які формуються під тиском постійних загроз та цивілізаційних викликів, встановлюють допустимі межі використання праці іммігрантів. Найбільший економічний ефект від трудової міграції країна може отримати за умови відповідності динамічних і структурних параметрів її розвитку структурі іноземного людського капіталу, що залучається нею у сфері доцільної діяльності. Тобто мова йде про міжнародну трудову міграцію, яка адекватна якості розвитку країни-ремітента. Емпірика

залучення рядом країн людського капіталу свідчить, що межі його використання визначає взаємодія наявних в країні протиріч. Потенціал імміграційної ємності економіки приймаючої країни завжди обмежений «відносним надлишком» її ресурсів. Розміри ресурсного потенціалу є тими об'єктивними межами, в яких протікає соціально-економічне функціонування країни, він також визначає максимально допустимі зміни параметрів її економічного ладу, які виникають під впливом динамічних та структурних характеристик міжнародних трудові міграційних потоків. Дану ситуацію ускладнює той факт, що міжнародна трудова міграція нині живить не лише галузі традиційного працевлаштування іноземців, але й через запрошення на роботу висококваліфікованих іноземців новітні високотехнологічні сектори, що в перспективі гарантує їх випереджуючий розвиток [9, С.34].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический подход / Гарри Беккер; пер. с англ. // Избранные труды по экономической теории. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 672 с.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах/ Відп. ред.С.В. Мочерний. – К.: Академія, 2000. – Т. 1 – 864 с.
3. Економічна енциклопедія: у трьох томах/ Відп. ред.С.В. Мочерний. – К.: Академія, 2001. – Т. 2 – 848 с.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах/ Відп. ред.С.В. Мочерний. – К.: Академія, 2002. – Т. 3 – 952 с.
5. Эренберг Р. Современная экономика труда. Теория и государственная политика/ Р.Дж. Эренберг, Р.С. Смит; пер. с англ. под науч. ред. проф. Р.П. Колосовой. – М.: МГУ, 1996. – 777 с.
6. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б.Б. Леонтьев. – М.: Акционер, 2002. – 364 с.
7. Обзор экономического положения Европы. Организация объединенных наций. – Нью-Йорк, Женева, – 2002. – № 2 – 308 с.
8. ООН: Світ зіткнувся з різким зростанням числа мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/world/oon-mir-stolknulsya-s-rezким-rostom-chisla-migrantov-682629.html>
9. Цапенко И. Роль иммиграции в экономике развитых стран / И. Цапенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – №5. – С. 32–36.
10. Bauer T. Do immigrants reduce native wages? Evidence from Germany / Bauer München T. – Wirtschaftswissenschaftliche Beiträge 97 (Munich), 1997.
11. Bourdieu P. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, in: Kreckel, Reinhard (ed.) Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2)/ Pierre Bourdieu.– Göttingen: Otto Schwartz & Co., 1983. – P. 183–198.
12. DeNew J. Native wage impacts of foreign labor: a random effects panel analysis / J. DeNew, K. Zimmermann // Journal of Population Economics. – Vol. 7. – 1994. – P. 177–192.
13. DeNew J. Blue-collar labor vulnerability: wage impacts of migration/ J. DeNew, K. Zimmermann, G. Steinmann, R. Ulrich (eds.) // The Economic Consequences of Immigration to Germany. – Heidelberg, Physica, 1994. – P. 81–89.
14. Eisner R. Extended Accounts for National Income and Product / R. Eisner // Journal of Economic Literature. – 26 December, 1988. – P. 1611–1684.
15. Hicks J.R. The Theory of Wages / J.R. Hicks. – New York: St. Martin's Press, 1966.
16. Refugee crisis: Human traffickers 'netted up to £4bn last year' [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-human-traffickers-netted-up-to-4bn-last-year-a6816861.html>

REFERENCES

1. Bekker G. (2003) Chelovecheskoe povedenie: ekonomicheskij podhod [Human Behavior: The Economic Approach.] Izbrannye trudy po ekonomicheskoy teorii. - Selected papers on economic theory. (Trans). Moscow: GU VShE [in Russian].
2. Mochernij S.V. (Ed.) (2000) Ekonomichna enciklopedija [Economic encyclopedia] (Vols. 1-3) Kyiv: Akademija, Vol. 1 [in Ukrainian].
3. Mochernij S.V. (Ed.) (2001) Ekonomichna enciklopedija [Economic encyclopedia] (Vols. 1-3) Kyiv: Akademija, Vol. 2 [in Ukrainian].

4. Mochernij S.V. (Ed.) (2002) Ekonomichna enciklopedija [Economic encyclopedia] (Vols. 1-3) Kyiv: Akademija, Vol. 3 [in Ukrainian].
5. Erenberg R.J., Smith R.S. (1996) Sovremennaja ekonomika truda. Teorija i gosudarstvennaja politika [Modern labor economics. Theory and Public Policy]; (prof. R.P. Kolosova eds, Trans.). Moscow: MGU [in Russian].
6. Leont'ev B.B. (2002) Cena intellekta. Intellektual'nyj kapital v rossijskom biznese [Price intellect. Intellectual capital in Russian business] Moscow: Akcioner, [in Russian].
7. Obzor jekonomicheskogo polozhenija Evropy. Organizacija obedinennyh nacij. (2002) [The Economic Survey of Europe. United Nations.] New York and Geneva. # 2. [in Russian].
8. OON: Svit zitknuvsja z rizkim zrostannjam chisla migrantiv [UN: World faced with a sharp increase in the number of migrants]. – Retrieved from <http://ukr.segodnya.ua/world/oon-mir-stolknulsya-s-rezkim-rostom-chisla-migrantov-682629.html> [in Ukrainian].
9. Capenko I. (2004) Rol' immigracii v ekonomike razvityh stran [The role of immigration in the developed economies] Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. – World Economy and International Relations. 5. 32–36.
10. Bauer T. (1997) Do immigrants reduce native wages. Evidence from Germany Wirtschaftswissenschaftliche Beiträge 97 (Munich).
11. Bourdieu P. (1983) Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, in: Kreckel, Reinhard (ed.) Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2) Göttingen: Otto Schwartz & Co., 183–198.
12. DeNew J., Zimmermann K. (1994) Native wage impacts of foreign labor: a random effects panel analysis. Journal of Population Economics. Vol. 7. 177–192.
13. DeNew J., Zimmermann K., Steinmann G., Ulrich R. (eds.) (1994) Blue-collar labor vulnerability: wage impacts of migration. The Economic Consequences of Immigration to Germany. Heidelberg, Physica, 81–89.
14. Eisner R. (1988) Extended Accounts for National Income and Product Journal of Economic Literature. 26 December 1611–1684.
15. Hicks J.R. (1966) The Theory of Wages. New York: St. Martin's Press.
16. Refugee crisis: Human traffickers 'netted up to £4bn last year' Retrieved from <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-human-traffickers-netted-up-to-4bn-last-year-a6816861.html>

Одержано 21.01.2016 р.